

MAGYARORSZÁG VALLÁSFÖLDRAJZI JELLEMZŐI A 21. SZÁZAD ELEJÉN, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A REFORMÁTUS FELEKEZETŰEK TÉRBELI ÉS DEMOGRÁFIAI STRUKTÚRÁJÁRA

HUNGARY'S RELIGIOUS GEOGRAPHY FEATURES AT THE BEGINNING OF THE 21ST CENTURY, WITH SPECIAL REGARD TO THE SPATIAL AND DEMOGRAPHIC STRUCTURE OF THE REFORMED DENOMINATIONS

M. Császár Zsuzsanna¹, Pete József²

¹habilitált egyetemi docens, Pécsi Tudományegyetem Természettudományi Kar Földrajzi és Földtudományi Intézet
Politikai Földrajzi, Fejlődési és Regionális Tanulmányok Tanszék
cszuzsa@gamma.ttk.pte.hu

²középiskolai tanár, Ciszterci Rend Nagy Lajos Gimnáziuma, Pécs
pete.jozsef72@gmail.com

ÖSSZEFOGLALÁS

A tanulmány Magyarország vallási kompozíciójának földrajzi aspektusait vizsgálja a népszámlálási adatok elemzése alapján. Az ezekből levonható következtetések közül kiemelhető, hogy a vallási mintázat rajzolata alig, mélysége viszont jelentősen módosult. Az egyes felekezetek elterjedésének súlypontmodell alapján történő vizsgálata ugyan mutat némi elmozdulást, mindezeknek a háttérben a vallásossághoz való viszony, a vallásosság módjának megváltozása állhat.

ABSTRACT

The paper investigates the geographical aspects of the Hungarian religious composition via census data analysis. Based on the data we can highlight that while the character of the religious pattern changed a little, the depth of the pattern changed significantly. The spread of the denominations indicates some displacement based on the investigation with the centre of gravity model. In the background of this we suspect a change in the relationship with religiosity, some changes in the manner of religiosity.

Kulcsszavak: vallásföldrajz, népszámlálás, vallásosság, vallási változás

Keywords: geography of religion, census, religiosity, religious changes

BEVEZETÉS

Szociológiai vizsgálatok tanúsága szerint az egyik meghatározó értékrend a tradicionális-vallásos (Inglehart–Baker, 2000). Ennek mentalitást, cselekvést befolyásoló szerepe vitathatatlan. Különösen fontossá teszi a témát a vallásos népesség arányának a 21. század eleji népszámlálási felvételekben (is) detektálható csökkenése, melynek értelmezésére számos magyarázat született.¹ A 2001-es adatokhoz képest a 2011-es adatokban kimutatott változás, a két adatfelvétel közötti módszertani eltérések miatt az adatok összehasonlíthatósága korlátozott. Az adatok szerint a választ megtagadók aránya megmagyarázhatatlanul jelentős növekedést (10,8%-ról 27,1%-ra), ehhez képest a felekezeti hovatartozásra adott nemleges válaszok aránya mérsékelt növekedést (14,5%-ról 18,2%-ra) mutat (Rosta, 2013; Máté-Tóth–Nagy, 2013; Pusztai, 2014). 2011-ben minden második ember azt nyilatkozta, hogy vallási közösséghez, felekezethez tartozik, s összességében a közösségekhöz tartozók, valamint a különböző felekezetek tagjai nem egyenletesen oszlanak el területileg.

Tanulmányunk első részében a felekezeti összetétel változását középpontba állítva kívánjuk vizsgálni Magyarország vallási kompozícióját. Ezt követően hazánk második legnagyobb népességszámú felekezetének, a reformátusságnak a térbeli jellegzetességeivel és demográfiai mutatóival foglalkozunk a 2011-es census adatainak tükrében.²

A FELEKEZETI ÖSSZETÉTEL VÁLTOZÁSA

A felekezeti összetétel legjellegzetesebb vonásának az tűnik, hogy 2001-hez képest 2011-ben markánsan változott a felekezeti kompozíció. Ha azonban csupán a magukat az egyes felekezetekhez tartozóknak vallókat, a válaszadókat vizsgáljuk, akkor némileg árnyaltabb kép rajzolódik ki. A különbség háttérben feltételezhetően a vallás(osság)hoz való viszony változása állhatott (Pete, 2015). Éppen ezért feltételezhetjük, hogy a felekezetek térbeli mintázata nem változott lényegesen, amit a felekezeti térképek összehasonlítása is illusztrál.

Az adatok azt mutatják, hogy a térbeli mintázat rajzolata alig, mélysége viszont jelentősen változott a 2000-es években. Ennek háttérében a rendszerváltást követő társadalmi, politikai, kulturális változások állnak, melyek a különböző felekezeteket eltérő módon érintették (Pete, 2016).

¹ A népszámlálás vallási adatainak értelmezését célzó írásokat összegzi Pete József (2015). Tágabb kontextusban tárgyalja a kérdést Pusztai Gabriella (2004) és Fodor Zsófia (2015).

² A református felekezetű népesség demográfiai elemzése során néhány mutató esetében a katólikussággal való összevetést is elvégeztük.

AZ EGYES FELEKEZETEK TÉRBELISÉGÉNEK VIZSGÁLATA A SÚLYPONTMODELL ALAPJÁN

A felekezetek megyei szinten aggregált mutatóiból számolt felekezeti súlypontok jellegzetes Ny–K-i láncolatot alkottak 2001-ben (1. ábra).

A fenti mintázatot összehasonlítva a 2011-es adatokkal jókora eltéréseket tapasztalhatunk (2. ábra). Egyrészt ugyanis a láncolat helyett a súlypontok sokkal sűrűbb, halmazszerű tömörülést mutatnak: szinte valamennyi súlypont a közép-magyarországi régióban koncentrálódik, míg a korábbi népszámlálás időpontjában csupán alig a fele volt itt megtalálható. Ez jelezheti egyrészt a népesség erőteljesebb központosodását, másrészt a felekezeti „szélsőségek” megszűnését is.

Pontosabb összehasonlítást tesz azonban lehetővé a súlypontok két időpont közötti elmozdulása. A súlypontok vergenciájának vizsgálatából ugyanis az derül ki, hogy valóban kimutatható a népesség szinte valamennyi szegmensének „keletre tolódása”: minél nyugatabbról indul az adott felekezet, annál jelentősebb a keleti elmozdulása. A legjelentősebb változáson a választ megtagadók csoportja ment át, nem véletlen, hogy egyedülként ez tolódott nyugatra a felekezeti csoportok közül.

1. ábra. A magyarországi felekezetek súlypontjai, 2001
(KSH – Népszámlálás 2001 alapján saját szerkesztés)

Jelmagyarázat: 1. Össznépesség, 2. Egyházhoz, felekezethez tartozik, 3. Katolikus, 4. Római katolikus, 5. Görög katolikus, 6. Református, 7. Evangélikus, 8. Izraelita, 9. Más egyházhoz, felekezethez tartozik, 10. Egyházhoz, felekezethez nem tartozik, 11. Nem kíván válaszolni, ismeretlen, nincs válasz

2. ábra. A magyarországi felekezetek súlypontjai, 2011
(KSH – Népszámlálás 2011 alapján saját szerkesztés)

Jelmagyarázat: 1. Össznépesség, 2. Egyházhoz, felekezethez tartozik, 3. Katolikus, 4. Római katolikus, 5. Görög katolikus, 6. Református, 7. Evangélikus, 8. Izraelita, 9. Más egyházhoz, felekezethez tartozik, 10. Egyházhoz, felekezethez nem tartozik, 11. Nem kíván válaszolni, ismeretlen, nincs válasz

A VÁLASZMEGTAGADÓK

Ezzel pedig elérkeztünk a probléma lényegéhez: a 2011. évi népszámlálás vallási adatainak legkényesebb része a vallásra vonatkozó kérdésre választ nem adók megnövekedett csoportja. A jelenség okainak keresése közben számos megközelítés vetődött fel. Felmerültek technikai magyarázatok, melyek a különbséget a válaszadási módok különbözőségében látták. Közrejátszhatott a vallási hovatartozást tudakoló népszámlálási kérdés körül kialakult vita. Ebből fakadhatott a kérdés megválaszolása elleni politikai motiváltságú tiltakozás, bojkott is (Nagy, 2014). Szerepet játszhatott az egyházakban való csalódás, illetve a „trón és az oltár” szövetségének elutasítása. Többen hangsúlyozták a privát identitás és a vallási szféra népszámlálásban tudakolt formájának inkongruenciáját: az egyetlen kérdésből álló blokkot saját „állapotuk” meghatározására sokan nem tartották alkalmasnak (Nagy, 2014). Végezetül felmerült az identitásválasztás, elköteleződés hiánya.³

³ A felmerült magyarázatokról részletesebben: Pete, 2015.

E magyarázatok közül csupán az utolsóra térünk ki. A vallási kérdésre nem válaszolók mellett ugyanis megnövekedett a nemzetiségi kérdésre választ nem adók csoportja is (1. táblázat) – ami a hagyományos szekularizációs diskurzustól némileg eltávolíthatja a kérdést.

A leginkább szembeűnő, hogy a vallási kérdésre válaszolók csupán 1,35%-a (61 988 fő) nem válaszolt a nemzetiségi kérdésre, illetve a nemzetiségi kérdésre nem válaszolók 95,5%-a (1 336 743) nem válaszolt a vallási kérdésre sem. Mindez azt sugallja, hogy a vallási és nemzetiségi elköteleződés szorosan összefűgg egymással: aki meg tudta határozni egyik identitását, az meg tudta határozni a másikat is, és viszont. Mindez pedig talán korjellemző, az identitáskérdés problémáját érinti, ami azonban túlmutat a dolgozat keretein.

1. táblázat. A vallási és a nemzetiségi kérdésre választ nem adók, 2011
(KSH – Népszámlálás 2011 alapján saját szerkesztés)

		VALLÁSI KÉRDÉS		
		Válaszol	Nem válaszol	Összesen
ETNIKAI KÉRDÉS	Válaszol	7 176 669	1 362 282	8 538 951
	Nem válaszol	61 988	1 336 743	1 398 731
	Összesen	7 238 657	2 699 025	9 937 682

REFORMÁTUS NÉPESSÉG A 21. SZÁZAD ELEJI MAGYARORSZÁGON

A 2001. és a 2011. évi népszámlálás vallási adatainak összevetéséből, különböző elemzési szempontokat középpontba állítva egymást kiegészítő, mélystruktúrákat is érintő eredményekre juthatunk. Az egyes felekezetekhez tartozókra vonatkozó adatok egyik klasszikus vallásföldrajzi elemzési módszere a térbeli struktúrák és a demográfiai jellemzők felvázolása. A két 21. századi census adatait az előbbieken részletezett megszorítások figyelembevételével összevetve megállapíthatjuk, hogy a reformátusok száma és aránya tíz év alatt jelentősen csökkent. Míg 2001-ben 1 622 796 fő tekintette reformátusnak magát (az összlakosság 15,9%-a), addig 2011-ben csupán 1 153 454 fő érezte magát a közösséghez tartozónak (az összlakosság 11,31%-a). Ha a vallási hovatartozás kérdésére nem válaszolókat és a magukat nem vallásosnak tekintőket kiszűrjük, látható, hogy 2001-ben a reformátusok aránya 17,8%, 2011-ben pedig 15,9%, vagyis valamivel 2% körűli a veszteség. Ahogy a tanulmány első részében utaltunk rá, amennyiben teljes mértékben azonos kérdésekre vonatkoztak volna a válaszok a két census során, megállapíthatnánk, hogy a magukat a történelmi vallásokhoz, felekezetekhez tartozók száma az

egész népesség tekintetében jelentősebben csökkent. Ebben a tekintetben nem érte nagyobb veszteség a református közösségeket. Ugyanakkor a más vallási közösségekhez tartozók – a 2001-es 96 760-ról 167 231-re, 72,8%-kal – és az egyházhoz, felekezethez nem tartozók 1 483 369-ről 1 806 409 főre, a teljes lakosságon belül 14,5%-ról 18,1%-ra való emelkedése már elgondolkodtató. Ebben a kontextusban a református felekezetűek 2%-os vesztesége már jelentősebb.

TÉRBELI STRUKTÚRA ÉS JELLEGZETESSÉGEI

A reformátusok térbeli felekezeti mintázata első látásra nem változott a két 21. századi census adatait összevetve. Továbbra is igen egyenlőtlen Magyarország területén belül a magukat reformátusoknak vallók területi eloszlása. Fő szállásterületük az ország északkeleti része, nagyjából a Sarkad–Ózd-vonaltól északkeletre eső országrész, ezen belül is a Szatmár–Beregi-síkságra, a Bodroghözre, az egykori Gömör magyarországi részére, valamint a Bihari-síkságra koncentrálnak a reformátusság (Dövényi–Németh, 2014). Az ország délnyugati területei is jelentősek – ugyan alacsonyabb arányban vannak jelen a reformátusok –, különösen a magyarországi reformáció egyik bölcsőjének tekinthető Baranyában. Kiemelkedő a jelenlétük a Duna mentén, a fővárosban és attól délre. A 2001-es népszámláláshoz képest jelentősen emelkedett a magukat reformátusnak valló Pest megyeiek száma. A folyamatot az ország perifériáiról a központi régióba irányuló belső vándorlás és a Budapestről az agglomerációs településekre irányuló szuburbanizációs migráció eredményezhette.

A reformátusok megyénkénti megoszlását tekintve a 2011-es népszámlálás szerint a legnagyobb arányú jelenléttel a hagyományosan református többségű megyékben számolhatunk, ez Szabolcs-Szatmár-Bereg, Hajdú-Bihar és Borsod-Abaúj-Zemplén, valamint Pest megye Budapesttel egyetemben. A katolikus többségű dunántúli megyék közül Baranya, Fejér, Veszprém és Komárom-Esztergom megyékben őrzi híveinek számát és arányát a református egyház, sőt Győr-Moson-Sopron megyében még növekedett is az arányuk a két népszámlálás között (2001: 4,2%; 2011: 4,5%) (Dövényi–Németh, 2014). A legszembetűnőbb veszteség Hajdú-Bihar megyében érte a reformátusságot, 42,7%-ról 29%-ra csökkent az arányuk. A megyében a 2011-es adatok szerint igen magas az össznépeségben belül a magukat egyetlen vallási felekezethez sem sorolók aránya (28,1%), de igen figyelemreméltó a nem válaszolók arányának növekedése is (a 2001-es 9,3%-hoz képest 2011-ben 25%). Meg kell jegyezni, hogy a más felekezetű, a nem történelmi egyházakhoz sorolható hívók aránya is emelkedett (1,4%-ról 2%-ra).

A településtípusonkénti elemzés is számos jellegzetességet mutat. Általánosságban elmondható, hogy a reformátusok többsége a városi jogállású településekhez köthető, és többségük a legnagyobb területű, illetve a leginkább városias megyék-

ben él. Lakosságszám szerinti bontást vizsgálva a 100 000 főnél népesebb városokban 285 717 főt jegyeztek, a reformátusság egynegyedét. A vidéki nagyvárosok közül Debrecen (52 459 fő), Miskolc (25 606 fő), Nyíregyháza (19 662 fő), Kecskemét (11 390 fő) adja a legmagasabb létszámokat. Kiemelkedő a fővárosban életteret találók száma, 146 756 fő, ami a reformátusok 12%-a. Az 50 000 és 99 999 fő közötti népességet számláló településeken rendkívül kevesen vallották magukat reformátusnak, összesen 35 108 fő, ugyanakkor a városok méretének csökkenésével egyenes arányban nő a lélekszámuk. A városi reformátusság java része a kis- és középvárosokhoz kapcsolható, különösen az 5000–9999 főt számláló városi településekhez.

Az adatokat területi aspektusból vizsgálva megállapítható, hogy Borsod-Abaúj-Zemplén, Hajdú-Bihar és Pest megye városai azok, amelyek minden településméretet tekintve a legtöbb reformátusnak lakóhelyet biztosítanak.

A községekben élő kálvinisták lélekszáma csökkenő tendenciát mutat. 2001-ben 645 172 fő, 2011-ben pedig 413 747 fő élt községekben. A fogyás okai az itt élő református lakosság elöregedésében, az ebből következő magasabb halálozási mutatóiban és az elvándorlásban keresendők. Ennek ellenére még mindig magas a jelenlétük e településtípusban. Kiemelkedő számban vannak jelen a többnyire sűrű és kistelepüléssel hálózattal rendelkező Baranyában és az északkelet-magyarországi megyékben (M. Császár–Módos, 2015).

A területi adatok vizsgálata azt mutatja, hogy a református felekezethez tartozók jelentős része az ország legelmaradottabb járásaiban él. Ezen térségek közös jellemzője, hogy rurális, aprófalvas, illetve alföldies típusúak. Térszerkezeti szempontból periférián helyezkednek el, és gyenge vonzási képességű központokkal rendelkeznek. Az évszázadokig itt élt református közösségeknek a társadalmi szöveve azonban az 1950-es évek óta fellazult, illetve a létalapjukat képező mezőgazdaság népességeltartó képessége csökkent. Leszármazottaik tömegesen költöztek be a városokba, életformájuk urbánussá vált. A kiürülő területre egyre nagyobb mértékben a főként a roma kisebbséghez tartozó, szociálisan periférikus helyzetű csoportok kerültek. A reformátusság megtartó ereje nagymértékben csökkent, de értékeikben, életvitelükben, társadalomszervezési mintáikban sokat megőriztek az ősök örökségéből (Pap, 2010).

DEMOGRÁFIAI JELLEGZETESSÉGEK

A népesség vallás és nemek szerinti összetétele kapcsán megállapítható, hogy amíg az össznépességben 1000 férfira 1102 nő jut, a vallásos népességben ez 1172, a nem vallásosban 920. A különbség szignifikánsnak tekinthető, s megegyezik azzal a megfigyeléssel, miszerint a vallásos népességben a nők felülreprezentáltak. A katolikus (1168) és református (1171) népesség esetében a vallásos

népesség arányai köszönnek vissza (KSH, 2001). A 2011-es népszámlálás adatait tekintve a fenti mutatók a következőképpen alakulnak: az 1000 férfira jutó nők száma az össznépességben 1106, a vallásos népességben 1562, a nem vallásosban 993. A különbség rendkívül szignifikáns. A katolikusok (1210) és a reformátusok (1218) esetében a történelmi keresztény egyházak aránya figyelhető meg (KSH, 2011).

Az életkor szerinti összetétel tekintetében is beigazolódna a várakozások: a vallásos népesség idősebb, mint a nem vallásos. Az öregedési index a teljes népességre vetítve 1,228, míg a történelmi egyházak esetében 1,694. A katolikus és református értékek is e körül mozognak (2. táblázat). Ez látszólag cáfolja azt a feltételezést, hogy a vallásilag elkötelezettebbek nagyobb gyerekszámú jellemezhetők, így fiatalosabb korösszetételűek. A 2011-es adatok szerint a katolikusok esetében 2,5, a reformátusoknál 2,44, az össznépességben 1,61 az öregedési index. Az átlagéletkor a reformátusok esetében 44,8 év, ami megegyezik a katolikus átlagéletkorról. Mindkét esetben a településméret csökkenésével fiatalodik a népesség (KSH, 2011).

A családi állapot esetében élhetünk a hétköznapi tapasztalatból nyert feltételezéssel: a vallásos népesség esetében magasabb a házasságok aránya (2. táblázat). Amíg az össznépességben ez az arány 52,28%, addig a vallásosok esetében 54,15, a nem vallásosok esetében pedig 46,17%. A házasságok aránya természetesen felekezetenként is jelentősen, a tendenciával ellentétes irányban is eltérhet (KSH, 2001). A 2011-es adatok is ezt támasztják alá a házasságok csökkenő tendenciájával. A református népesség a katolikushoz illeszkedik – mindkettejükénél a magasabb házasság, alacsonyabb nőtlen arány figyelhető meg az össznépességhez viszonyítva (KSH, 2011). A reformátusok esetében is azt találjuk, hogy a nőtlenek és házasságok esetében felül-, az özvegyek és elváltak esetében alulreprezentáltak a férfiak.

Korcsopontonkénti adatokat vizsgálva szembevetve, hogy a két 21. századi népszámlálás adatait összevetve, az egyik legnagyobb mértékben a magukat a református közösséghez tartozónak érző fiatalok aránya csökkent, ez az idősebb korosztályok részarányának kismértékű fogyásával együtt azt eredményezi, hogy a felekezethez tartozók korstruktúrája egyre idősödik. A felekezethez tartozó népesség családi állapotát tekintve érzékelhető a házastársi kapcsolatok felbomlásának és az életcikluson belüli későbbre tolódásának tendenciája, míg 2001-ben a reformátusok 47,08%-a élt házastársi kapcsolatban, 2011-re ez 5,42%-kal csökkent. Ezzel párhuzamosan nőtt az elváltak (+1,8%), az özvegyek (+1,27%) és a magukat hajadonnak/nőtlennek tekintők (+2,33%) aránya. Hasonló tendenciát látunk a katolikus népesség esetében is. A folyamat összefügg részben a városi életformával, illetve az özvegyek számának emelkedése hátterében a felekezeten belül az idősebb korosztályok nagyobb arányú jelenléte áll (2. táblázat).

A legmagasabb iskolai végzettséget vizsgálva kijelenthető, hogy a felekezethez tartozók 17,4%-a rendelkezik szakmai oklevéllel, 23,7%-a érettségivel és csu-

2. táblázat. Egyes felekezetek néhány demográfiai, statisztikai mutatója
(KSH – Népszámlálás 2001, 2011 alapján saját szerkesztés)

	Millió fő	Arány (%)	Öregedési index	Nőten, hajadon (%)	Házass (%)	Özvegy (%)	Elvált (%)	Élve születés/100 nő	8 osztály (%)	Erettéigizelt (%)	Diplomás (%)	Munkanélküli (%)
2001												
Népesség	10,19	100,00	1,22	39,26	43,59	9,71	7,43	187	88,8	38,2	12,6	10,13
Katolikus	5,55	54,51	1,63	35,13	46,02	11,42	7,43	188	87,6	35,2	11,0	9,86
Református	1,62	15,91	1,78	33,31	47,08	12,03	7,57	192	85,9	34,0	10,8	11,96
2011												
Népesség	9,93	100,00	1,61	42,39	37,93	9,81	9,87	147	81,7	40,2	14,5	14,41
Katolikus	3,87	38,96	2,49	36,27	41,13	13,04	9,56	158	82,9	37,7	13,5	12,34
Református	1,15	11,61	2,44	35,64	41,66	13,32	9,37	162	81,7	37,6	13,9	13,18

pán 13,9%-a főiskolai, egyetemi végzettséggel. 2011-ben az oktatási rendszerben 44,97%-uk legfeljebb az általános iskola nyolcadik évfolyamáig jutott el. Ugyan a tizennégy év alatti felekezethez tartozók a református népesség 12,7%-át képezik, de az alacsony iskolai végzettségűek nagyszámú jelenlétének háttérében számos tényező rejlik: így a református népességen belül az idős korosztályok, azon belül a hatvan éven felüliek (31%), illetve a hátrányos helyzetű térségekben, elsősorban Észak-Magyarország, Észak-Alföld, illetve Dél-Dunántúl falvaiban, aprófalvaiban élő hátrányos helyzetű rétegek magas aránya. Ha összevetjük az adatokat a katolikus népességgel, akkor látszik, hogy a legmagasabb arányok az időskorú reformátusokat jellemzik. Ugyanakkor az érettségi nélküli szakmai végzettséggel, oklevéllel rendelkezők aránya közel azonos mindkét nagy felekezet férfi tagjai körében (KSH, 2011). Az érettségizettek, illetve a felsőfokú diplomával rendelkezők tekintetében sincs számottevő különbség a két nagy felekezethez tartozók között.

A legtöbb érettségizett református Budapesten él, a felekezethez tartozók 31%-a. De hasonlóan magas értéket mutat Pest megye 25%-os, valamint Baranya megye 24%-os aránya. A városban élő reformátusok jelentős része – a fiatal, tizennégy éves korosztályt nem számítva – érettségizett, illetve felsőfokú végzettségű. A felsőfokú végzettséget megyei szempontból vizsgálva elmondható, hogy azokban a hagyományosan református térségekben, ahol tradicionális felsőoktatási képzőhelyek működnek, magasabb a felsőfokú végzettségű reformátusok aránya (Pusztai, 2004). Ez az érték Budapesten a legkiemelkedőbb, a fővárosban élő reformátusok 27%-a rendelkezik felsőfokú végzettséggel. Ezt követi Pest megye 15%, Baranya 13% és Hajdú-Bihar megye 12%-kal. Sőt, Magyarország megyéinek viszonylatában elmondható, hogy nagyobb arányban élnek a református felsőfokú végzettségűek megyei jogú városokban, egyedül Fejér megye a kivétel, ahol magasabb arányú a községekben élő felsőfokú végzettségűek jelenléte.

ÖSSZEZÉS

A legutóbbi népszámlálások vallási adatait áttekintve feltehető úgy is a kérdés: melyik adatsor, melyik népszámlálás tükrözi az „igazi” képet Magyarország jelenkori vallási helyzetével, benne a reformátusokkal kapcsolatban? Melyik „torzít”? Melyik „túlmért”? Talán egyik sem. Megállapítható ugyanis, hogy a két népszámlálás kérdésfeltevésében lényegi különbségek vannak (Pete, 2015), s az adatfelvételek a kérdésfeltevés jellegéből is adódóan más eredményt adhatnak. Magyarország vallásföldrajzi képének 21. század eleji változásával kapcsolatban helyesebbnek véljük az elvallástalanodás helyett inkább a valláshoz, vallásossághoz való átalakult viszonyról, individualizációról beszélni. Nem a vallás tűnt el az emberek életéből, hanem a vallásosság módja alakult át (Fodor,

2015). A református közösséghez tartozók körében a korábbi térstruktúra fennmaradása mellett tapintható a vallásosság átalakulásáról tanúskodó változás. Ennek jeleként értelmezhető, hogy a reformáció egyik fontos bástyájának számító Hajdú-Biharban a 2011-es adatok szerint a magukat reformátusnak vallók arányának jelentős visszaesése mellett növekedett a nem válaszolók és a magukat egyetlen vallási felekezethez sem sorolók száma és aránya is. Sőt tanúi vagyunk a nem történelmi egyházakhoz tartozók számarány-emelkedésének is a megyében, de érdemes lenne vallásszociológiai szempontból elemezni a jelenleg mögött lévő okokat.

IRODALOM

- Dövényi Z. – Németh Á. (2014): A vallási diverzitás változása Magyarországon 2001 és 2011 között. *Területi Statisztika*, 54, 6, 550–573. http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/terstat/2014/06/dovenyi_nemeth1.pdf
- Fodor Zs. (2015): Vallásosság a posztmodern korban. *Vallástudományi Szemle*, 11, 2, 9–22. https://epa.oszk.hu/03100/03161/00002/pdf/EPA03161_vallastudomanyi_szemle_2015_2_009-022.pdf
- Inglehart, R. – Baker, W. E. (2000): Modernization, Cultural Change, and the Persistence of Traditional Values. *American Sociological Review*, 65, 1, 19–51. <http://my.fit.edu/~gabrenya/cultural/readings/Inglehart-Baker-2000.pdf>
- KSH – Népszámlálás 2001.
- KSH – Népszámlálás 2011.
- Máté-Tóth A. – Nagy G. D. (2013): A 2011-es népszámlálás vallási adatairól. *Egyház és társadalom*, 2013. ápr. 4. <http://www.egyhazestarsadalom.hu/2013/04/04/mate-toth-andras-nagy-gabor-daniel-a-2011-es-nepszamlalas-vallasi-adatairol/>
- M. Császár Zs. – Módos K. (2015): A református felekezeti népesség társadalmi és geográfiai jellemzőinek vonása a 2001. és a 2011. évi népszámlálások tükrében Magyarországon. *Valóság*, 58, 3, 40–52. http://epa.oszk.hu/02900/02924/00027/pdf/EPA02924_valosag_2015_3_040-052.pdf
- Nagy P. T. (2014): A felekezeti statisztika a népszámlálásban és a szociológiában. *Kisebbségkutatás*, 23, 3, 7–35. http://epa.oszk.hu/00400/00462/00072/pdf/EPA00462_kisebbségkutatás_2014_3.pdf
- Pap N. (2010): A helyi kultúra szerepe az LHH kistérségek fejlesztésében – a Reformátusság jelentősége. In: M. Császár Zsuzsa – Szalai Gábor (2010): *Kálvin – Magyarság – Európa*. Pécs, 2009. november 6–7. Publikon Kiadó, 83–96.
- Pete J. (2015): Változások Magyarország vallási „térképén”. In: Tétsits R. – Alpek B. L. (szerk.): *A mi geográfiánk. Tóth József emlékezete. (Geographia Pannonica Nova 18.)* Pécs: Publikon Kiadó, 135–146. https://www.academia.edu/34273931/V%C3%A1ltoz%C3%A1sok_Magyarorszag_vallasi_t%C3%A9rk%C3%A9p%C3%A9n
- Pete J. (2016): A magyarországi protestantizmus néhány vallásföldrajzi jellemzője. In: Pajtókné, T. I. – Tóth, A. (szerk.): *Magyar Földrajzi Napok 2016. Konferenciakötet*. VIII. Magyar Földrajzi Konferencia, XVI. Geográfus Doktoranduszok Országos Konferenciája, Oktatás-módszertani és Földrajztanári Konferencia. Eger: Agraria Geográfia Alapítvány, 322–331. http://publicatio.bibl.u-szeged.hu/11948/1/MFN_2016_konferenciakotet_szerkesztoi_valtozat_v2_.pdf

- Pusztai G. (2004): *Iskola és közösség. Felekezeti középiskolák az ezredfordulón*. Budapest: Gondolat Kiadó, <http://mek.oszk.hu/12100/12192/12192.pdf>
- Pusztai G. (2011): Vallásosság és pedagógiai ideológiák. *Educatio*, 2011, 1, 48–61. http://epa.oszk.hu/01500/01551/00055/pdf/educatio_EPA01551_2011-01-tan4.pdf
- Pusztai G. (2014): Felekezeti oktatás új szerepben. *Educatio*, 23, 50–66. http://folyoiratok.ofi.hu/sites/default/files/article_attachments/2014-1-tan5.pdf
- Rosta G. (2013): Mi a gond a népszámlálás vallási adataival? *Új Ember*, 4, 4.